

1914, "the tricky road to Ostend"

Voorgeschiedenis van de ontschepping van Britse troepen in Oostende, augustus 1914

door Roger JANSOONE

"De *Kaiser* bezorgt mij grijze haren. Hij is als een slagschip onder stoom en met draaiende schroef, maar zonder roer. Ooit zal hij tegen iets varen en een ramp veroorzaken."

Edward Grey, *Foreign Secretary*, 1908

Van "Entente cordiale" naar "poor little Belgium"

Velen onder ons hebben al ooit eens de bekende foto's gezien van pas ontscheepte Britse troepen die eind augustus 1914 door de straten van Oostende stappen, blijkbaar goed gehumeurd en vol vertrouwen in de goede afloop van hun campagne. Precies honderd jaar na Wellington was dit voor Oostende een *historisch moment* : voor het eerst weer een defilé van Britse soldaten in de straten van Oostende! Hun doortocht in Oostende was thans gericht op Antwerpen, ter ondersteuning van het in de "vesting Antwerpen" verschanst Belgisch leger, dat toen reeds een eindeloze maand hardnekkig streed tegen een overweldigend Duits invasieleger. Het was de bedoeling dat de doodvermoeide Belgen het aldaar nog een poosje zouden "uitzingen", om alzo de druk op de intussen erg bedreigde linkerflank van het Franse leger enigszins te verminderen. Doch deze bijdrage gaat niet hierover...maar over iets anders, namelijk de *voorgeschiedenis* van deze Britse militaire interventie.

Want niets is wat het lijkt. Spijts het gejuich waarop de Britten in Oostende werden onthaald, was het eigenlijk niet zo "normaal" dat zij al in zo'n vroeg stadium hun intrede deden "in Flanders' fields". Het was zelfs zo, dat slechts *na lang aarzelen* en veel wikken en wegen, de Britse regering uiteindelijk hiertoe de beslissing heeft genomen. Historici schermen hierbij met het Verdrag van Londen van 1839 (garantie neutraliteit van België) en met de afschuw die bij de Britse publieke opinie werd opgewekt door de vele en weerzinwekkende Duitse oorlogsmisdaden en vernielingen in "poor little Belgium". Maar er was wel iets meer aan de hand. Immers, in tegenstelling tot wat soms nog steeds wordt beweerd, stond de toenmalige Britse regering echt niet te springen om in dit Europees conflict betrokken te raken, niet in Frankrijk (een oude erfvijand) ...en zeker niet in "Belgium" (dat *toen*, ook en vooral in Oostende, zeker *niet anglofiel* was, na de anti-Engelse "vissersopstand" in 1887, de anti-Engelse sympathiebetuigingen bij "the Boer War" in Zuid-Afrika in 1899/1902, en de hevige hetze in de Britse pers tegen onze koning Leopold II en zijn "wanbeheer" in Kongo).

Er moet hierbij *onderscheid* worden gemaakt tussen enerzijds Frankrijk (en de *geleidelijke* en gevoelsgeladen Frans-Britse toenadering via de "Entente cordiale") en anderzijds de louter staatsrechtelijke en verdragsgebonden verplichtingen ("pacta sunt servanda") van o.a. Groot-Brittannië ten aanzien van de Belgische neutraliteit. Doch ook die fameuze "Entente cordiale" is niet zo maar uit de lucht gevallen. Wel integendeel, want deze oude erfvijanden waren *nog in 1898* bijna in oorlog geraakt omwille van het conflict omtrent Faszoda, een onooglijk dorp aan de Nijl, dat toevallig was terechtgekomen op het geografisch kruispunt van de Franse koloniale expansie in Afrika (van west naar oost) en deze van de Britten (van noord naar zuid). Terloops aangestipt : de toen nog zeer jonge Winston Churchill vergezelde het Brits expeditieleger (onder leiding van Lord Kitchener) als oorlogscorrespondent. In Faszoda zelf gedroegen de heren officieren zich aan beide kanten als "an officer and a gentleman". De Fransen gingen bij de Britten op thee-visitatie en kregen een whisky-soda, terwijl zij de Britten een glas lauwe champagne aanboden (sorry, niet gekoeld, "vu les circonstances"). Maar in Londen en Parijs ging het er helemaal anders aan toe. In de pers werden oude herinneringen weer opgehaald vanuit een eeuwenlange geschiedenis van oorlogen,

conflicten en crisissen, een kroniek van botsingen tussen twee aan elkaar gewaagde Europese grootmachten, met elk ook nog koloniale en imperialistische aspiraties. De gemoederen begonnen zodanig hoog op te lopen dat de Britse admiraliteit zelfs een aanval overwoog op de marinebasis in Brest, en intussen in de Middellandse Zee de *Royal Navy* in staat van paraatheid bracht.

Wie toen als “moderator” is opgetreden, was niemand minder dan koningin Victoria, die oud en wijs genoeg was om, naar eigen zeggen, zich niet te kunnen voorstellen dat oorlog zou gevoerd worden omwille van een dorpje aan de Nijl. Zij drong bij premier Lord Salisbury erop aan, dat zou gezocht worden naar een eerbaar compromis met Frankrijk. Dat compromis kwam er al vrij spoedig en had vooral tot gevolg dat beide partijen zich uit de strijd konden trekken zonder gezichtsverlies te lijden. De voornaamste reden van deze “ont-spanning” was kennelijk het feit dat de Franse legerleiding, na de ophefmakende en langdurige Dreyfus-affaire, geen zin had om zich nu in nog een andere crisis-en conflictsituatie te storten.

Toen in 1899 in Zuid-Afrika de Boerenoorlog uitbrak, ging de sympathie van de Franse publieke opinie vanzelfsprekend naar Transvaal en Oranje-Vrijstaat. En wanneer de Britten keer op keer een nederlaag moesten incasseren bij onverhoedse aanvallen van Boeren-commando's, ging die sympathie over in bewondering voor de Boeren en in leedvermaak tegenover de Britten. Kortom, niet de ideale voedingsbodem om te streven naar een concrete toenadering (politiek en militair) tussen beide kemphanen, ...en dit spijs het opdoemen, in Centraal-Europa, van een *nieuwe* Europese mogendheid (ontstaan in 1871) die ongeduldig en vrij agressief zijn “rechtmatige” plaats begon op te eisen in het concert der volkeren : het herenigd Duitsland, onder leiding van de wispelturige en onberekenbare Kaiser Wilhelm II. Het gekke van de zaak is dus wel dat, zelfs nog vrij kort vooraleer deze “Grote Oorlog” zou uitbreken, het nog *ver van duidelijk* was wie uiteindelijk tegen wie ooit ten strijde zou trekken! Wat ten overvloede erop wijst dat deze oorlog had kunnen vermeden worden en dat helaas allerlei ego's en lichtzinnigheden hierin een beslissende rol hebben gespeeld.

Brits-Franse toenadering

Die eigenlijk belachelijke Fajoda-crisis had ook een *positief* gevolg, in die zin dat men aan beide kanten nogal geschrokken was van zichzelf en van het gemak waarmee men vlot en in spoedtempo kon verzeild raken in een bijzonder gevaarlijke situatie (een gevoel dat nog steeds actueel is!). De ook nu nog steeds vrij jonge wetenschap “polemologie” bestond toen nog niet (en al evenmin de psychologische cursus “conflictbeheersing”), maar er waren - naast een flink aantal heethoofden - wel nog voldoende gezagdragers die het hoofd wisten koel te houden ...en die ernstig begonnen na te denken over kansen, gedragingen en methoden om dergelijke onzinnige toestanden en risicovolle confrontaties in de toekomst zoveel mogelijk te kunnen vermijden of voorkomen. *Nihil novi sub sole* !

Reeds dadelijk na de Napoleontische oorlogen had Lord Palmerston (grondlegger van het Verdrag van Londen van 1839, en dus van de Belgische neutraliteit) gesteld dat Groot-Britannië “geen blijvende bondgenoten of vijanden heeft doch alleen permanente belangen”. Concreet betekende dit dat de Britten qua bondgenootschappen feitelijk *alle richtingen* konden uitgaan, zolang het maar dienstig was aan “British interests”. Dit kon ook uitmonden in “splendid isolation” (niet zo verbazend als je beseft dat de belangen van het “British Empire” niet zozeer “on the continent” lagen ...maar vooral “overseas” (dus *buiten* Europa). Omwille van het economisch, militair en politiek snel opkomend Duitsland, hadden sommige Britse politici wel enige belangstelling voor het tot stand komen van “vriendschappelijke relaties” met Frankrijk. Nochtans was Frankrijk daarvoor eigenlijk nog niet “klaar” ingevolge recente frustrerende en zelfs traumatische ervaringen. Er waren niet alleen de nog levendige herinneringen aan de “grandeur” onder Lodewijk XIV en onder Napoleon, maar er was ook de bittere pil van de verpletterende nederlaag bij Sedan in 1870 en -

ultieme vernedering - de kroning van de Duitse keizer in de Spiegelzaal van Versailles! En dat alles gepaard gaande met het verlies van Elzas-Lotharingen. Kanselier Bismarck was zich zodanig bewust van deze "tikkende tijdbom" dat hij zijn uiterste best gedaan heeft om de wraakzucht in Frankrijk niet aan te wakkeren doch, integendeel, via de diplomatie enigszins te ontzenuwen. Want met de Duitse hereniging had Bismarck zijn doel bereikt. Overigens was hij ervan overtuigd dat Duitsland door toenemende *economische* expansie weldra de leidende mogendheid in Europa zou worden (een correcte analyse die echter niet gedeeld werd door de Pruisische militaristen en sabelslepers). En Frankrijk was (en is) bovendien een sterk verdeeld land, strak opgesplitst tussen conservatieven en progressieven, en dit kwam bijzonder scherp tot uiting in de funeste en aanslepende Dreyfus-affaire, waarbij de passies erg hoog oplaaiden! In die onbehaaglijke en zielige affaire zagen de Britten andermaal - *in hun perceptie* - het bewijs dat de Fransen onbetrouwbaar zijn, moreel verdorven, hypocriet en reactionair. Het is inderdaad nog steeds een raadsel, ook voor Franse historici, hoe een muis een dergelijke Dreyfus-berg kon baren!

Het was dus duidelijk dat een eventuele toenadering tussen Frankrijk en Groot-Brittannië ten gronde het werk zou moeten worden *van een paar enkelingen* die een beleid *op lange termijn* nastreefden, in casu aan Franse zijde de Minister van Buitenlandse Zaken Théophile Delcassé (1898/1905, dus 7 jaar in functie, toen in Frankrijk een absoluut record!) en aan Britse zijde achtereenvolgens de Ministers van Buitenlandse Zaken Lord Lansdowne (1900-1905) en (vooral) Sir **Edward Grey** (1905-1916). Of met andere woorden: dit zou moeten gebeuren via de ondoorgrondelijke wegen van de *geheime diplomatie*, om de eenvoudige reden dat aan beide kanten de tijd er nog niet "rijp" voor was. Pikant detail: Grey, de meest behendige van dit drietal, had een hekel aan het buitenland en aan buitenlandse reizen (zelfs al wat buiten zijn landgoed lag, was voor hem al "buitenland"!), hetgeen echter niet belet heeft dat hij één van de meest succesvolle Britse Ministers van Buitenlandse Zaken geweest is.

Een eerste resultaat van die geheime diplomatie, was het officieel bezoek van koning Edward VII aan Frankrijk in maart 1903. Een handige zet, want deze "bon vivant" die "niet-officieel" meer in Frankrijk dan in Engeland vertoefde, wist hiervan een belangrijk bezoek te maken als gebaar van "goodwill" en om de Franse publieke opinie te winnen voor een "entente" met Engeland (te vergelijken met het historisch bezoek van president Nixon aan Peking in 1972). De kwestie van de Belgische neutraliteit kwam hierbij vooralsnog niet ter sprake. Dit werd dan vervolgens een "Entente cordiale" via het wederzijds vriendschapsverdrag van 8 april 1904, blijkbaar totaal onverwacht, ...waarop in Berlijn geschokt en ontsteld werd gereageerd, des te meer daar men er terecht vermoedde dat dit de "ouverture" was tot wel iets meer dan louter "entente cordiale", meer bepaald geheime *militaire* samenwerking en coördinatie.

De kwestie van de Belgische neutraliteit

De Duitse generale staf, onder leiding van Helmut von Moltke, had zich in de jaren tachtig ontwikkeld tot een voorbeeld dat overal navolging verdiende. Hierbij moet wel worden aangestipt dat *enkel in Duitsland* de generale staf een unieke en bevoorrechte positie mocht innemen, wat uiteraard ook zijn gevolgen had op de militaire besluitvorming. Dit verklaart waarom er toen in Duitsland *geen duidelijke scheiding* was tussen het politieke en het militaire niveau, met alle gevaren van dien voor het onderscheid tussen vrede en oorlog. Dit verklaart ook waarom de generale staf om louter militaire redenen tot bepaalde plannen en beslissingen kon overgaan die eventueel ernstige *politieke* gevolgen zouden kunnen hebben,...zoals het fataal besluit om in 1914 België binnen te vallen "voor vrije doortocht" en daardoor het Verdrag van Londen van 1839 met de voeten te treden (trouwens slechts een "vodje papier"!). In elk geval was de Duitse generale staf ervan overtuigd dat, indien Frankrijk succesvol moest worden aangevallen, er valabele *strategische* redenen waren om *via België* de fameuze "zeisbeweging" van het von Schlieffen-plan uit te voeren. Dat daardoor de *ook door Duitsland* gegarandeerde neutraliteit van België flagrant zou

geschonden worden, ja dat was voor hen echt geen zorg, want ten slotte wensten zij toch enkel maar "vrije doortocht"? Het ontging hen volkomen dat er overal nog andere neutrale landen waren (o.a. de USA !) en dat die schending van België's neutraliteit daar zeker niet in goede aarde zou vallen. Daarbij kwam voor Duitsland dan nog het *risico* dat Groot-Brittannië, als één van de mede-garanten van België's neutraliteit, daardoor zou deelnemen aan een conflict *waar het zich anders misschien had buiten gehouden*. In die typisch Duitse configuratie (voedingsbodem voor militaire en politieke *misrekeningen*) ligt dan ook duidelijk één van de oorzaken van wat uiteindelijk een vreselijke en langdurige wereldoorlog zou worden. Eigenlijk hebben Duitse politici toen niet alleen deels afstand genomen van hun politieke verantwoordelijkheid ...maar bovendien hadden zij blijkbaar vrijwel geen idee van wat de generale staf dacht of beraamde !

Omtrent eventuele Britse bereidheid om *tot elke prijs* de Belgische neutraliteit te waarborgen (het Verdrag van 1839 voorzag *niet* in een verplichte *militaire* interventie!), bestaat ook het vermoeden dat hierin voor de Britten een speciale *onderliggende* bedoeling insgelijks een rol speelde, meer bepaald het respecteren van het *internationaal zeerecht*, een *neutraal* terrein van internationale rechtsordening dat voor het Britse wereldrijk van uitermate groot belang was. *Principieel* vasthouden aan het vrijwaren van elke vorm van overeengekomen en te respecteren neutraliteit zagen de Britten dan ook in een veel *ruimere* context, namelijk o.m. het "neutraliseren" van iedere poging tot schending van het oeroude rechtsprincipe van de "mare liberum", de vrije zee, de "neutrale" zee die - behalve territoriale wateren - toebehoort aan iedereen, zowel voor vrije vaarroutes, als voor bevissing van visgronden, of (in een later stadium) exploitatie van de zeebodem. De "kabeljauwoorlog" tussen Groot-Brittannië en IJsland was in recentere tijden een allerlaatste oprisping van dat hardnekkig Brits vasthouden aan dat principe van de "mare liberum" ... toen dat nochtans reeds had moeten wijken door een veralgemeend eenzijdig invoeren van exclusieve economische 200-mijl-zones (EEZ), nadien officieel vastgelegd in UNCLOS III, de 3^e UNO-Conventie "on the Law of the Sea" (verdrag van Montego Bay van 6.12.1982). Over die Britse militaire interventie (via ontscheping in Oostende en Zeebrugge) is waarschijnlijk het laatste woord nog niet gezegd!

Het von Schlieffen-plan en zijn gevolgen

Aan het von Schlieffen-plan bracht stafchef von Moltke twee belangrijke wijzigingen aan mét verregaande gevolgen. Vooreerst werd *Nederlands Limburg* hierin niet langer opgenomen, om de neutraliteit van Nederland te respecteren doch vooral om, via een neutraal Nederland, Duitsland te kunnen bevoorraden in geval van een *langdurige* oorlog (waarmee dus *toen reeds* rekening werd gehouden!). Maar daardoor werd de "corridor" waar het gigantisch Duitse invasieleger zich doorheen moest persen, nog aanzienlijk *smaller*, met daarbij als een erg te duchten "wegversperring" de brede gordel van forten rond Luik. Daarom werd dan ook nog een tweede verandering aangebracht : Duitse ruitrij-voorhoeden (Uhlanen) moesten in België binnenvallen en al *zeer snel* oprukken...nog *vooraleer* de oorlog officieel werd verklaard, ook al was dat niet volgens de toen geldende "spelregels". Al met al betekende dit concreet dat de Duitse legerleiding in augustus 1914 al meteen onder een *tijdsdruk* kwam te staan die nog hoger lag dan oorspronkelijk voorzien, ...en dat zou fatale gevolgen hebben.

Daarbij kwam nog het *reëel risico* dat een inval in België met zich zou kunnen meebrengen dat Groot-Brittannië in het conflict zou betrokken worden. De legerleiding blijkt dit ernstig te hebben opgevat, want 4 divisies werden *onttrokken* aan de legeroperaties door ze op te stellen *in het noorden van Duitsland*, ...tegen een landing van Britse troepen, niet onwaarschijnlijk vermits Churchill - toen Minister van Marine - dit blijkbaar heeft overwogen (want het aldaar nabijgelegen Berlijn was een aantrekkelijk doelwit!), maar dit werd door premier Asquith afgewimpeld als "alweer zo'n typisch speeltje van Winston". Doch de Duitse legerstaf had geen hoge dunk van het Britse landleger, toen nog een klein beroepsleger dat niet alleen kwantitatief niet veel voorstelde

maar dat bovendien kwalitatief geen al te beste resultaten kon voorleggen, zoals onlangs nog was gebleken tijdens de Boerenoorlogen in Zuid-Afrika. Of de Britten nu al dan niet militair zouden tussenkomen, was voor de Duitsers dan ook veeleer een *politieke* dan een militaire kwestie, ook alweer een misrekening omdat dit klein beroepsleger allicht snel zou kunnen omgevormd worden tot een omvangrijk leger van *dienstplichtigen*, na een tussenfase van uitbreiding via een oproep tot vrijwilligers. En qua militaire opleiding en tactiek, was inmiddels tijdig een grondige reorganisatie doorgevoerd, na de opeenvolgende nederlagen in Zuid-Afrika, eerst toegebracht door Zoelostammen in 1879 en vervolgens door de Boeren (1899-1902), telkens ogenschijnlijk "minderwaardige" tegenstanders.

Edward Grey en de B.E.F. (British Expeditionary Force)

Grey was een "loner", een Minister die erop stond, zijn eigen gangetje te mogen gaan. Hij wist dat de meeste van zijn collega's als echte "Liberals" gekant waren tegen oorlogvoering, zeker "on the continent", waar zijn land geen bijzonder grote belangen te verdedigen had, in tegenstelling tot de enorme belangen in het "British Empire". De traditionele en vaste Britse doelstelling was "het Europees machtsevenwicht", iets wat nu wel erg in gevaar kwam door het opdagen van een nieuwe en belangrijke mede-speler, namelijk Duitsland, die hierin begon op te treden als een "stoorzender", althans dat was de *perceptie*, want, *objectief* beschouwd, had Duitsland uiteraard het volste recht om zich te laten gelden, zij het dan wel op een vreedzame manier. Eigenlijk wist niemand goed wat je daarmee moest aanvangen (...ook de Duitsers blijkbaar niet). Iedereen hoopte dat het wel zou koelen zonder blazen. Een ijdele hoop, zo is helaas gebleken. Maar Minister Grey zag reeds "in tempore non suspecto" de onweerswolken aan de horizon, en bijgevolg besloot hij bepaalde voorzorgen te nemen door, via de stafchef, *geheime contacten* aan te gaan met de Franse legerleiding ...buiten het medeweten van zijn collega's. Hij had een "British Expeditionary Force" voor ogen, die in geval van een Frans-Duits conflict het Franse leger zou komen ondersteunen om een *herhaling* van het débâcle van 1870 te voorkomen, d.i. een verbreking van het Europees machtsevenwicht. Grey had echter niet veel vertrouwen in de operationele waarde van het Franse leger en vooral niet in de legerleiding, wat helaas maar al te duidelijk werd bevestigd in augustus 1914 (toen een nieuwe ramp ternauwernood werd verijdeld door "het wonder van de Marne"),... en zelfs later nogmaals in mei/juni 1940. Overigens gaf ook de Britse legerleiding weinig blijk van veel competentie. De vermaarde Lord Kitchener was intussen in allerijl Minister van Oorlog geworden. Hij had weliswaar een klaar inzicht in de Duitse plannen en strategie, maar hij zag zich geplaatst tegenover een legerstaf die werd geconfronteerd met een achterhaalde Franse militaire doctrine en zich hierbij halfslachtig en aarzelend opstelde. Op het slagveld werd uiteindelijk in beide legers dé beslissende factor een mix van patriotisme, strijdlust, moed, dapperheid en uithoudingsvermogen van de gewone soldaat, *poilu*, Tommy of piot.

Van primordiaal belang in die militaire samenwerking was een *vooraf* op punt te stellen planning, coördinatie, logistiek, organisatie en transport. Precies omdat dit niet gebeurd is t.a.v. het Belgisch leger (België was immers neutraal), is die inschakeling van Britse troepen in België geen succes geweest, spijs de hardnekkige weerstand die de Britten hebben geboden tegen de oprukkende Duitsers (een gelijkaardig probleem heeft zich trouwens - om dezelfde reden - eveneens gesteld in mei 1940). Militaire samenwerking is uiteraard niet zo maar "iets" dat plots uit de lucht komt vallen, maar is in de praktijk de vrucht van *jarenlange* intensieve en veelzijdige voorbereiding, bijsturing én beoefening via legermaneuvers. Maar precies dat bestendig ontbreken van *gezamenlijke* legeroefeningen en bevelvoering (van overwegend belang) wegens die strikte *politieke* geheimhouding, bleek in oorlogstijd zowel voor de Britten als voor de Fransen funeste gevolgen te hebben. Bovendien was er in de praktijk een probleem van *talenkennis*. Aan geen van beide kanten hadden zelfs hogere officieren voldoende kennis van de taal van de "gesprekspartner", wat de "communicatie" uiteraard niet ten goede kwam, tenzij met gebarentaal of soms wel eens een tolk. Ook in de inlichtingendiensten kende aanvankelijk niemand behoorlijk Duits, zodat van

onderschepte radioberichten of buitgemaakte documenten vaak niet tijdig gebruik kon gemaakt worden. De Duitsers daarentegen wisten hiervan wél gebruik te maken, ook als was het in het Russisch. De spectaculaire Duitse overwinning bij Tannenberg was hiervan een rechtstreeks gevolg.

Grey werd in zijn betrachtingen sterk gehinderd door de weigerachtige houding van de andere Ministers (en zelfs van Eerste-Minister Asquith) die van oordeel waren dat er “tussen de Britse en de Franse generale staf *geen uitwisselingen* mochten plaats vinden die voor Groot-Brittannië uiteindelijk zouden neerkomen op een *verplichting* tot militaire interventie in geval van een oorlog”. Doch Grey stoorde zich hier niet aan en bijgevolg werden de militaire besprekingen in het grootste geheim voortgezet. Ook werden vlootbesprekingen opgestart die in februari 1913 zouden leiden tot een overeenkomst voor samenwerking in de Middellandse Zee en in de Noordzee. Officieel hield Groot-Brittannië hierbij “de handen vrij”, maar toch ...

Dat behalve Grey zo wat de volledige Britse regering niet ertoe bereid was om ook maar enige verbintenis aan te gaan wat betreft de gang van zaken “on the continent”, vond allicht vooral zijn oorzaak in het feit dat de regering “intern” zo al genoeg om het hoofd had, namelijk sociale onrust en stakingen, evenals de bijzonder gespannen toestand in Ierland. En ook in bepaalde koloniën begon het onrustig te worden. Ja zelfs de vrouwen begonnen zich te roeren, en wel vrij agressief en militant onder leiding van de onverzettelijke en niets ontziende “suffragettes” van moeder en dochter Pankhurst (zo wat te vergelijken met de hedendaagse “pussy riot”-beweging). Kortom, er lag genoeg werk op de plank in de eigen keuken. Al het andere was de zaak van “bloody foreigners”! Laat hen in hun eigen sop gaar koken! Maar vanuit Berlijn en Wenen zag men in die binnenlandse onrust en verdeeldheid een *extra-reden* om aan te nemen dat de Britten zich zouden *onthouden* van iedere vorm van inmenging op het Europees strijdtoneel. Zo dachten de kettters, maar zij doolden...

British Expeditionary Force in Frankrijk ...en eventuele militaire interventie in België

Op 8.12.1912 kreeg Wilhelm II vanwege zijn ambassadeur in Londen de melding dat Grey *samen met Minister van Oorlog Haldane* ervoor had gewaarschuwd dat indien er “on the continent” een oorlog zou uitbreken, Groot-Brittannië “vrijwel zeker zou ingrijpen” om te voorkomen dat Frankrijk door Duitsland zou worden uitgeschakeld. Opvallend en ook erg verontrustend is het gemak waarmee *toen reeds* aanvaard werd dat een oorlog onvermijdelijk leek te zijn. Omdat men zich hiervan terdege bewust was .. en niemand de geschiedenis wou ingaan als een “oorlogsstoker”, verklaart dit waarom bij het uitbreken van de crisis en het conflict in 1914, iedere regering zijn uiterste best zou doen om te kunnen doorgaan als “de onschuldige partij” ...en waarom tot op heden de kwestie van de “schuldvraag” een kluijfe is voor historici, sociologen en polemologen. Wel is het duidelijk dat de “Groote Oorlog” zeker te wijten is aan een *combinatie* van oorzaken ...en uiteindelijk ook aan de *menselijke factor*, het cruciaal feit dat - zonder veel parlementaire controle - op topniveau fatale beslissingen werden genomen door slechts een handjevol mensen, met al hun deugden en gebreken.

Intussen was Frankrijk - aanvankelijk nogal wantrouwig tegen “het perfide Albion” - zodanig geëvolueerd dat het zelfs verlangend en hoopvol begon uit te zien naar Britse inmenging en interventie in geval van oorlog (ook al heerste daaromtrent nooit voldoende zekerheid), en dit zeker indien Duitsland (zoals alom werd vermoed) de neutraliteit van België zou schenden. Minister Grey gaf bij herhaling te kennen dat “Groot-Brittannië *niet werkeloos zou toekijken* als Frankrijk onder de voet werd gelopen”, en dat, wat België betreft, het elke schending van de Belgische neutraliteit “sterk zou afkeuren”. Hierin ligt *ten gronde* het onderscheid tussen twee *verschillende* zaken: enerzijds een onuitgesproken quasi-zekerheid van Britse militaire interventie in Frankrijk, doch anderzijds inzake België *onzekerheid* ingevolge een “sterke afkeuring” ... die *eventueel* insgelijks zou kunnen leiden tot een *militaire* interventie.

Gelet op de toenemende oorlogsdreiging kwam de Britse regering in spoedberaad bijeen op 29 juli 1914 om de Oostenrijkse oorlogsverklaring aan Servië te bespreken ...maar ook om *toen al* (nog vóór de Duitse inval op 4 augustus) "overleg te plegen over de verplichtingen jegens België, op grond van het Verdrag van Londen van 1839". Dit wijst erop dat men wist dat een beslissing hierover niet over één nacht ijs zou gaan! Doch andermaal bleek hier de interne verdeeldheid, met nog steeds een meerderheid voor niet-inmenging, zodat Grey met ontslag dreigde waaruit een regeringscrisis ...en nieuwe verkiezingen zouden kunnen volgen. Maar ook het daaropvolgend beraad op 31 juli 1914 ging onbeslist uiteen. Grey bleef op zijn standpunt : de regering kon niet zo maar blijven aanschouwen hoe het machtsevenwicht "on the continent" zou verbroken worden ten gunste van Duitse alleenheerschappij, en bovendien kwam de eigen geloofwaardigheid en eer in het gedrang omdat, hoe dan ook, een bepaald "verwachtingspatroon" *de facto* was opgebouwd in het kader van de "Entente cordiale".

Op zondagmorgen 2 augustus 1914 werd de in Engeland heilige "zondagrust" geschonden door het dringend bijeenroepen van de regering voor een beslissende en bijgevolg zeer moeilijke vergadering. Uiteindelijk gaf de latere premier Lloyd George de doorslag : ook hij begon in te zien dat daadwerkelijke militaire steun aan België "onvermijdelijk" zou zijn en dat Groot-Brittannië in strategisch opzicht er alle belang bij had dat "het Europese vasteland zou vrij blijven van Duitse overheersing". Meerderheid tegen minderheid werd beslist tot militaire interventie "indien een substantiële schending van de Belgische neutraliteit zou plaats vinden", en dat die interventie "vaste vorm zou aannemen"... als België besloot zich tegen een Duitse inval te verzetten en hierbij om hulp zou vragen. *Doch op dat laatste werd niet veel gerekend* om de eenvoudige reden dat overal vrijwel iedereen (zowel vriend als vijand) ervan uitging dat het Belgisch leger noodgedwongen slechts "un baroud d'honneur" (= een uitzichtloos gevecht) zou kunnen presteren. Minister van Marine Churchill (die, in geval van een interventie in België, het Korps Mariniers zou moeten inzetten) verwoordde dat algemeen aanvoelen als volgt : "België, die onfortuinlijke staat, zal bij een Duitse doortocht niet meer dan een *symbolische* weerstand kunnen bieden, om zich daarna bij de toestand neer te leggen".

Diezelfde dag, om 19 u., terwijl de Kabinetsraad in Londen nog steeds druk debatteerde, overhandigde de Duitse ambassadeur in Brussel aan de Belgische Minister van Buitenlandse Zaken een ultimatum (dat reeds sedert 29 juli op zijn bureau lag!), opgesteld door stafchef von Moltke *en niet door Rijkskanselier Bethmann*, een bewijs van het feit dat de legerleiding al concreet bezig was met een politieke *machtsovername*, een "sluipende" staatsgreep die vanaf 1917 zou uitlopen in een feitelijke militaire dictatuur Hindenburg/Ludendorff. Het kwam neer op de bekende eis (en drogreden) van "vrije doortocht". Op 3 augustus, in de vroege morgen, werd dit ultimatum door de Belgische regering unaniem afgewezen, en dat betekende dus OORLOG !! Diezelfde ochtend kwam de Britse regering opnieuw bijeen. Koning Albert had een telegram gestuurd naar koning George V waarin hij om *militaire hulp* vroeg. Niet alleen voor Grey maar ook voor premier Asquith en voor de meeste andere Ministers was deze Duitse agressie "iets wat de zaken vereenvoudigde". Diezelfde dag gaf Minister Grey 's namiddags in het Parlement een omstandige uiteenzetting van de feiten. Dit werd onthaald op luid gejuich, ook vanuit de oppositie, zelfs vanwege de Ierse nationalistena ...doch niet vanwege de toen nog kleine Labour Party die vond dat Groot-Brittannië in dit conflict neutraal moest blijven. Dienvolgens richtte de Britse regering op 4 augustus een ultimatum aan Duitsland : het moest de garantie geven dat het de neutraliteit van België zou respecteren. De "deadline" verliep reeds diezelfde avond om 23 u. De Duitse regering gaf geen antwoord. Bijgevolg, toen de Big Ben in Londen die avond zijn elf slagen gaf, bevond Groot-Brittannië zich in staat van oorlog met Duitsland. Minister van Marine Churchill zond onmiddellijk een telegram naar de admiraliteit : "Beginnen vijandelijkheden tegen Duitsland".

“The Brits are coming!”

Ten aanzien van België had de Duitse legerstaf zich zwaar misrekend. Het werd geen “vrije doortocht” ...en dus al evenmin een “militaire wandeling”! Het Belgisch leger (weliswaar klein in aantal, slecht uitgerust en tactisch gehandicapt door de nadelen van neutraliteit) bleek taai verzet te bieden, wereldwijd tot stijgende verbazing én bewondering van de pers en van de publieke opinie ...en tot uitzinnige ergernis en woede van de Duitsers (en niet alleen van de militairen!). Het werd een heldhaftig gevecht van David tegen Goliath, vooreerst via de gordel van forten rond Luik, vervolgens met achterhoedegevechten (met een verrassende zege in de slag bij Halen!) en ten slotte met de verschansing in de “vesting Antwerpen” waaruit vrij regelmatig tegenaanvallen werden uitgevoerd. Gevolg : de “zeisbeweging” van de enorme Duitse rechtervleugel werd zowel *zwakker als trager* dan voordien was gepland in het plan von Schlieffen. En intussen kwam de B.E.F., het Britse expeditieleger, in spoedtempo en dus *eerder dan verwacht* de Franse strijdkrachten versterken, meer bepaald de sterk bedreigde linkervleugel. Doch dit werd een veeleer *omzichtige* onderneming, omdat Kitchener (die een langdurige oorlog voorzag) de B.E.F. beschouwde als de onontbeerlijke *professionele kern* van een weldra op te roepen massa-leger van dienstplichtigen. Bijgevolg, *in die fase*, mochten de verliezen op het slagveld niet te hoog oplopen, ...zoniet zou die kern kunnen verdwijnen. Ofschoon voor de Fransen een bron van ergernis, was dit vanuit Brits standpunt voorzeker een verdedigbare optie ...die echter niet lang houdbaar bleef, namelijk slechts twee en een halve maand. Want in de eerste slag om Ieper (18 oktober/11 november 1914) moest de B.E.F. een zware prijs betalen voor het behoud van de strategische “Ypres salient”. De verliezen waren ontzettend hoog, meer dan de totale sterkte van de 7 BEF-divisies die aanvankelijk waren ingeschakeld! Maar de Britten vochten nu wel tegen een plots Duits offensief naar de Kanaalhavens, een rechtstreekse bedreiging voor Groot-Brittannië en een nieuwe strategische zet van Stafchef von Falkenhayn, de opvolger van de op 14 september ontslagen von Moltke.

Anderzijds begon de Britse militaire hulp *voor België* (dus apart en niet in het kader van de B.E.F.) slechts goed op gang te komen toen bleek dat de “vesting Antwerpen” dreigde te bezwijken onder de Duitse overmacht (met inzet van zeer zware artillerie). Tegen het einde van augustus 1914 begonnen Britse troepen te ontschepen in Oostende en in Zeebrugge, als ontzettingsleger voor Antwerpen, maar tevens als een bedreiging voor de achterhoede van het Duitse invasieleger en meteen als ruggesteun voor de intussen in Frankrijk uiteengeslagen B.E.F. Doch de Britse legerleiding zag al vlug in dat dit een onhoudbare en uitzichtloze operatie was, ..en zelfs de strijdlustige en voortvarende Churchill moest dit eveneens (en knarsetandend) toegeven. De restanten van het in Antwerpen ingesloten Belgisch leger trokken vanaf 7 oktober 1914 deels terug naar de IJzer (via Oostende) of zochten een heenkomen over de Nederlandse grens, waarna zij werden ontwapend en geïnterneerd.

Op 15 oktober viel Oostende zonder slag of stoot in Duitse handen. Een opmerkelijk feit : op aandringen van de Britten, werden de haveninstallaties van Oostende door het Belgisch leger *intact* achtergelaten, voor de Duitsers uiteraard een onverhoopt “gefundenes Fressen”, een geschenk van de hemel, een compleet ongeschonden haven aan de Noordzee, recht tegenover Engeland! Qui dit mieux? Maar “à vaincre sans péril, on triomphe sans gloire”. Bijgevolg, om louter propagandistische doeleinden, moest dit gemakkelijk buitenkansje worden vermomd als een schitterende “zegepraal”. Op een hiervoor ruim verspreide postkaart “Ostende. Die fliehenden belgischen und englischen Truppen zu Wasser und zu Lande” ziet men hoe de dappere Duitse soldaten in een heroïsche strijd de (onbestaande) “belgische und englische Truppen” op de vlucht jagen, niet alleen “zu Lande” maar zelfs ook “zu Wasser” ! (op de rede van Oostende woedt er zo waar een zeeslag!). Dit is een knap en gedurfd staaltje van oorlogspropaganda, in de zin van verregaande desinformatie en een totaal verkeerde voorstelling van de feiten. Allicht dacht de Britse legerleiding (in een optimistische bui?) de haven van Oostende weldra andermaal nodig te hebben voor een nieuwe ontschepping van Britse troepen, thans voor een tegenaanval in de rug van het naar

de IJzer oprukkende Duitse leger. Maar er gebeurde niets meer in Oostende, gelukkig maar, want anders had Oostende misschien kunnen weggeveegd zijn in een verwoede kaalslag, net zoals Ieper, Diksmuide en Nieuwpoort. En kort daarna volgde de eerste slag om Ieper en eveneens de slag aan de IJzer. De "Blitz Krieg" sloeg vervolgens om in een aanslepende en eindeloze stellingenoorlog. Het werd "a long way to Tipperary", een lange lijdensweg, met alom dood en vernieling, een massa-slachting ...

De ironie van het lot wou dat in 1917 nogmaals Britse soldaten zouden defileren door de straten van Oostende, ...maar dan wel in totaal andere omstandigheden. Ingevolge het bijzonder hevig Duits offensief in juli 1917 werden heel wat Britse militairen krijgsgevangen gemaakt. Een duizendtal van hen werden afgevoerd naar Oostende, waar ze werden verzameld op de binnenplaats van de Kommandantur (de Albertschool in de Ooststraat). De volgende dag moesten ze in rijen van drie defileren door de straten, blijkbaar als een Duitse krijgstrofee tegenover de onder de knoet gehouden burgerbevolking. Maar zij deden dat met opgeheven hoofd, trots, waardig en in voorbeeldige marsorde. Die voettocht ging verder tot in Brugge, waar ze opnieuw moesten defileren in de straten, moe en dorstig, nogmaals een doelbewuste vernedering ...die evenwel ook in Brugge helemaal anders uitpakte. Daarna werd de reis dan maar per spoor voortgezet naar een Stalag in Duitsland. *Vae victis!* "We are a proud country" zei premier Harold Wilson in een radio- en TV-toespraak toen het Britse pond in 1967 een forse klap kreeg en devalueerde. De Britten kunnen inderdaad groot en groots zijn in dieptepunten van hun geschiedenis. En ze kunnen voor hun tegenstanders ook gevaarlijk en onverwacht uit de hoek komen, zoals ze bewezen hebben in 1918 met de raid van de *Vindictive*, of veel later in 1982 met hun tegenaanval in de Falkland-oorlog.

Indirecte gevolgen in Oostende en elders

De ontschepping van Britse troepen in Oostende, had indirect *elders* gevolgen die eigenlijk *veel belangrijker* waren dan de doelstelling van deze militaire interventie in België, die "too little and too late" bleek te zijn. In een tijd toen er nog geen radar bestond en zelfs niet eens behoorlijke radio-verbindingen, was Churchill terecht bevreesd voor een onverhoedse en onvoorspelbare aanval van de Duitse marine tegen het troepentransport tussen Engeland en Oostende, en verder zuidwaarts ook tussen Engeland en Frankrijk. Indachtig het gezegde "de aanval is de beste verdediging", besloot hij over te gaan tot een verrassingsaanval tegen de "Hochseeflotte" ter hoogte van Helgoland, hierin voortreffelijk omkaderd door de onstuimige vice-admiraal David Beatty en door de latere admiraal (toen nog commandant) Roger Keyes, in mei 1918 de held van de raid met de *Vindictive*. Bij die zeeslag op 28 augustus verdwenen aan Duitse zijde al meteen drie kruisers en een torpedobootjager in de golven, samen met een duizendtal bemanningsleden (waaronder zelfs een admiraal). De zoon van Marine-Stafchef Admiraal von Tirpitz, eerst opgegeven als "vermist", bleek zich te bevinden onder de drenkelingen die werden opgepikt en als krijgsgevangene overgebracht naar Engeland.

De Britten verloren geen enkel schip en telden 75 doden, vermisten en gewonden. Voor de Royal Navy (en voor Churchill) zeker geen slecht begin! Met een tikkeltje overdrijving herinnerde dit al dadelijk aan Trafalgar en aan Nelson. Voor de Duitse marine daarentegen was deze opdoffer het begin van een "koudwatervrees", waardoor zij nauwelijks nog een rol zou spelen, ...tenzij dan via het al vlug erg gevreesd *duikbootwapen* (waarvoor nochtans oorspronkelijk slechts een *bijkomstige* rol voorzien was), een gang van zaken waardoor Oostende onvoorzien doch ook vrij spoedig een vooruitgeschoven Duitse duikbootbasis zou worden. Met andere woorden : *indien* "the landing in Ostend" niet was ondernomen, dan was de "Hochseeflotte" (met zijn enorme vuurkracht) wellicht al in een vroeg stadium én voortdurend operationeel geweest *op zee* , ... en niet veilig en bestendig opgeborgen in een schuilhaven. Door de alzo ingetreden Britse blokkade werd Duitsland in toenemende mate afgesneden van overzeese aanvoer van voedsel en grondstoffen, met een pijnlijke weerslag ook en vooral in de bezette gebieden (en met uiteindelijk zelfs het verplicht inleveren van

koper en brons, ook kerkklokken ...én de rondborstige bronzen beelden van de Oostendse “tettebrugge”). Ontscheping in Oostende : kleine oorzaken, grote gevolgen !

En zo eindigt deze kroniek over de mysterieuze voorgeschiedenis van de doortocht van Britse troepen in Oostende in augustus 1914. Het is het boeiend en vrij spannend verhaal van een voortdurend aarzelen, wikken en wegen (en van nogal wat contacten en besprekingen “achter de schermen”), wat erop wijst dat die ontscheping in Oostende niet zo maar als een “deus ex machina” uit de lucht is gevallen ...doch er *evengoed niet kon geweest zijn*. Het was “a tricky road to Ostend”. De loop van de geschiedenis hangt soms aan een zijden draadje ...of van ergens een persoon die de touwtjes zelf in handen neemt (in casu Minister Grey, ook al was hij jarenlang “een roepende in de woestijn”)...of van een Minister van Marine die niet terugdeinst voor het nemen van een doordacht risico (in casu Churchill, ook al werd hij in het politiek milieu afgeschilderd als “nogal avontuurlijk”, wat helaas in 1915 toch wel ergens zijn bevestiging vond bij het rampzalig Gallipoli-avontuur).

Zoals reeds voor en tijdens het beleg van Oostende in de 16^e eeuw, was voor de Britten Oostende andermaal een militaire “gateway to Europe”, ...en dus niet alleen voor de lijn Oostende-Dover. Het heeft toen - gelukkig maar! - niet zo lang geduurd als bij het beleg van Oostende en zijn langdurige en bewogen aanloop, maar ook nu bleef Oostende (vooral als duikbootbasis) duidelijk een primordiale Britse militaire bekommernis, in 1918 eindigend met het roemrijk epos van de “Vindictive” (voorafgegaan door de tragische slag om Passendale). De Oostendenaars hebben het nooit goed beseft, maar Oostende was destijds internationaal nog steeds een vrij belangrijke pion in het militaire schaakspel. Weliswaar gebeurde alles over onze hoofden heen, en wisten wij nauwelijks wat er echt aan de hand was, doch het schetsen van een zich *elders* afspelende voorgeschiedenis is uiteraard *onlosmakelijk* verbonden aan wat zich uiteindelijk concreet *hier* op het terrein heeft afgespeeld, hier in Oostende. De historische evolutie verliep alhier eeuwenlang binnen “a global village” en in een relatief kleine wereld, reeds lang vooraleer er sprake was van “globalisering”. *Obviously, it's a small world*, met helaas af en toe “take a walk on the wild side”...

BIBLIOGRAFIE :

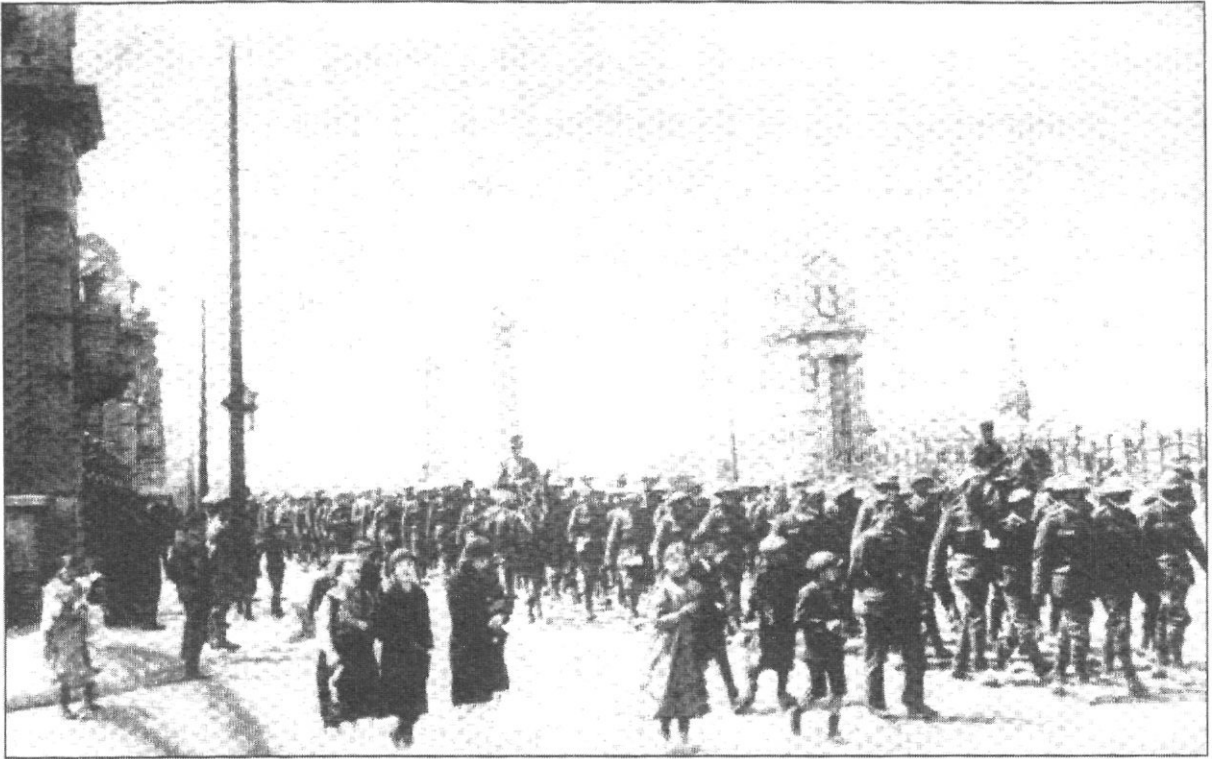
- Andriessen, J. : “Historici en hun hardnekkige mythes over de Eerste Wereldoorlog” - Uitg. Aspekt, Soesterberg, Nederland, 2013.
- De Schaepdrijver, S. : “De Grote Oorlog” - Uitg. Houtekiet, Antwerpen, 2013.
- De Schaepdrijver, S. : “Erfzonde van de twintigste eeuw” - Uitg. Houtekiet, 201.
- Hastings, M; : “Catastrophe. Europe goes to war, 1914”, William Collins, Londen, U.K., 2013.
- Joll, J. : “The origins of the First World War” - Harlow, Londen, U.K., 1992.
- Keegan, J. : “The First World War” - Random House, Londen, U.K., 1998.
- MacMillan, M. : “The war that ended peace. The road to 1914 “ - Random House, Londen, U.K., 2013.
- Tuchman, B. : “The guns of August” - MacMillan Publishing Co, New York, 1962.

Ontschepping van Britse mariniers in Oostende, augustus 1914.

Postkaart "Ostende. Die fliehende belgische und englische Truppen".

Britse krijgsgevangenen op doortocht in Oostende, juli 1917.

Sir Edward Grey, Brits Minister van Buitenlandse Zaken.